

บทความวิจัย

ปัญหาการถอนอำนาจปกครองบุตร
กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546*

Deprivation of Parental Responsibility in Case of Improper
Child-Rearing Under Child Protection Act B.E. 2546 (2003)

ธัญนิดา นรินวัฒน์¹

Thannida Nirinnawat²

เลขที่ 1314/293 ถนนกรุงเทพ - นนทบุรี

แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร 10800

No.1314/293 Krung Thep – Nonthaburi Road,

Bang Sue, Bang Sue, Bangkok 10800

* Corresponding author E-mail: thannida.nir@hotmail.com

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การถอนอำนาจปกครองบุตร: ศึกษากรณี การเลี้ยงดูโดยมิชอบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปี พ.ศ. 2568

¹ นางสาวธัญนิดา นรินวัฒน์, นักศึกษาปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Miss Thannida Nirinnawat, Master’s Student, Faculty of Law, Thammasat University

มาตาลักษณ์ เสรมธากุล³

Matalak Seramethakul⁴

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

No.2 Prachan Road, Phra Borom Maha Ratchawang,

Phra Nakhon, Bangkok 10200

E-mail: tls@tu.ac.th

วันที่รับบทความ : 22 เมษายน 2569 วันที่แก้ไขบทความ : 13 พฤษภาคม 2569

วันที่ตอบรับ : 28 พฤษภาคม 2569 วันที่เผยแพร่ : 29 มิถุนายน 2569

³ รองศาสตราจารย์ ดร.มาตาลักษณ์ เสรมธากุล, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

⁴ Associate Professor Dr.Matalak Seramethakul, Thesis advisor

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการตีความและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการถอนอำนาจปกครองบุตรในกรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์หัตถ์บัญญัติกฎหมาย แนวคำพิพากษา และแนวคิดทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิด “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” มีขอบเขตกว้างและครอบคลุมความเสี่ยงต่อสวัสดิภาพของเด็กในหลายมิติ แต่ยังขาดกลไกเชื่อมโยงกับบทบัญญัติ มาตรา 1582 ส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิเด็กยังไม่เพียงพอ และไม่ปรากฏแนววินิจฉัยของศาลที่ชัดเจนในกรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบในลักษณะที่ขาดความระมัดระวัง อาจถือเป็นการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ ให้จำแนกระดับความร้ายแรงของการเลี้ยงดูโดยมิชอบออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับไม่ร้ายแรงและระดับร้ายแรง และปรับปรุงนิยามให้เชื่อมกับมาตรา 1582 อย่างชัดเจน โดยกำหนดให้กรณีที่มีความร้ายแรงและขัดต่อหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กอย่างมีนัยสำคัญสามารถใช้เป็นเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรได้

คำสำคัญ: การเลี้ยงดูโดยมิชอบ, การถอนอำนาจปกครองบุตร, การใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ, หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก, กฎหมายคุ้มครองเด็ก

Abstract

This research article examines the interpretation and enforcement of laws governing the deprivation of parental responsibility in cases of “improper child-rearing” under the Child Protection Act B.E. 2546 (2003), and analyzes their relationship with the grounds for deprivation of parental responsibility under Section 1582 of the Civil and Commercial Code. The study employs documentary research methodology through the analysis of statutory provisions, judicial precedents, and relevant legal doctrines and academic literature.

The findings reveal that the concept of “improper child-rearing” is broad in scope and encompasses circumstances that may jeopardize a child's welfare. However, there remains no clear legal mechanisms linking this concept to Section 1582, resulting in inadequate protection of children's rights. Furthermore, judicial precedents have not clearly established whether negligent or careless child-rearing constitutes an abuse of parental responsibility sufficient to justify its deprivation.

The researcher proposes that improper child-rearing should be classified into two levels: non-serious and serious. In addition, the relevant legal provisions should be amended to establish a clearer connection with Section 1582. Cases involving serious improper child-rearing that materially contravene the principle of the best interests of the child should be expressly recognized as grounds for the deprivation of parental responsibility.

Keywords: Improper Child-rearing, Deprivation Of Parental Responsibility, Abuse Of Presponsibility, The Best Interest Of The Child, Child Protection Law

1. ความนำ

เด็กเป็นบุคคลที่อยู่ภายใต้สถานะทางกฎหมายซึ่งได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ โดยเฉพาะภายใต้หลัก “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” (the best interests of the child) อันเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายครอบครัวยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564 กำหนดให้บิดามารดาทำหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและจัดการศึกษาตามสมควรแก่บุตรผู้เยาว์ ซึ่งเป็นฐานของอำนาจปกครองบุตรที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย

โดยหลักอำนาจปกครองบุตรตั้งอยู่บนแนวคิดความเป็นอิสระของสถาบันครอบครัว โดยรัฐจะแทรกแซงเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 ให้อำนาจศาลเพิกถอนอำนาจปกครองบุตรกรณีมีการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังมุ่งเน้นเฉพาะพฤติการณ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างชัดแจ้ง จึงอาจไม่เพียงพอต่อการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ได้มีการนำแนวคิด “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” มาใช้เป็นมาตรฐานในการประเมินพฤติการณ์ของผู้ปกครอง ซึ่งมีขอบเขตกว้างและครอบคลุมความเสี่ยงต่อสวัสดิภาพของเด็กในหลายมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม ศาลไทยยังคงยึดกับแนวคิด “การใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ” เป็นหลักในการวินิจฉัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมิได้นำมาตรฐานด้านสวัสดิภาพเด็กตามกฎหมายฉบับใหม่มาปรับใช้ในทางปฏิบัติ

ดังนั้น จึงก่อให้เกิดประเด็นทางกฎหมายว่า พฤติการณ์อันถือได้ว่าเป็นการเลี้ยงดูโดยมิชอบ เช่น การปล่อยให้เด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัยหรือเสี่ยงต่ออันตราย การใช้ความรุนแรงในครอบครัว กรณีบิดามารดาติตสุราหรือยาเสพติด หรือขาดการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรที่เหมาะสม เป็นต้น จะสามารถใช้เป็นเหตุถอนอำนาจปกครองบุตรตามมาตรา 1582 ได้หรือไม่

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับการถอนอำนาจปกครองบุตร มีขอบเขตการบังคับใช้กว้างกว่ากฎหมายไทย กล่าวคือ ครอบคลุมถึงกรณีความรุนแรงในครอบครัว และมุ่งคุ้มครองเด็กในลักษณะเชิงป้องกัน โดยคำนึงถึงความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็ก แม้ยังไม่ปรากฏความเสียหายเกิดขึ้นก็ตาม

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาปัญหาการถอนอำนาจปกครองบุตรในกรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการถอนอำนาจปกครองบุตรที่เหมาะสม และเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพสูงสุดของเด็ก จึงทำการศึกษาเรื่องดังกล่าวต่อไป

2. แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองบุตรและการคุ้มครองสิทธิเด็ก

ในอดีตกฎหมายครอบครัวไทยและต่างประเทศมองว่าเด็กเป็นเพียงทรัพย์สินภายใต้กรรมสิทธิ์ของบิดา การเลี้ยงดูและคุ้มครองเด็กจึงเป็นอำนาจของบิดามารดา มิใช่สิทธิของเด็ก เด็กจึงถูกมองเป็น “วัตถุแห่งสิทธิ” แนวคิดดังกล่าวมีรากฐานจากกฎหมายโรมัน (*patria potestas*) ซึ่งกำหนดให้บิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว (สมเกียรติ วรปัญญา อนันต์ 2553, หน้า 22)

ต่อมา เมื่อแนวคิดสิทธิมนุษยชนได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิพื้นฐานที่ติดตัวมนุษย์ มาตั้งแต่กำเนิด จึงเกิดการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของเด็ก โดยยอมรับว่าเด็กเป็น “ผู้ทรงสิทธิ” ที่พึงได้รับการคุ้มครองและรับรองสิทธิในด้านต่าง ๆ อาทิ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการศึกษา สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล และสิทธิในการได้รับความคุ้มครองจากอันตรายทุกรูปแบบ

ทั้งนี้ สิทธิของเด็กได้รับการรับรองในระดับระหว่างประเทศตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ซึ่งมาตรา 3 ข้อ 1 กำหนดว่า ในการดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ไม่ว่าจะโดยหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ศาล หรือองค์กรนิติบัญญัติ จะต้องคำนึงถึง “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” (*the best interests of the child*) เป็นสำคัญ

2.1 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองบุตรและการคุ้มครองสิทธิ

เด็ก: กฎหมายแพ่งราชอาณาจักไทย

อำนาจปกครองบุตรเป็นอำนาจของบิดามารดาที่มีขึ้นเพื่อประโยชน์ในการเลี้ยงดูรักษาบุตรให้เจริญเติบโตต่อไปในภายหน้า เนื่องจากบุตรมีความจำเป็นต้องได้รับปัจจัยสี่ การศึกษาอบรม และการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการพัฒนา (ประสพสุข บุญเดช, 2568, หน้า 663)

อำนาจดังกล่าวเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรผู้เยาว์ โดยมุ่งคุ้มครองและส่งเสริมความผาสุกและประโยชน์ของบุตร ซึ่งครอบคลุมทั้งอำนาจเหนือตัวบุตรและอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของบุตร (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2568, หน้า 367)

ทั้งนี้ บุตรที่จะอยู่ภายใต้อำนาจปกครองจะต้องเป็นบุตรผู้เยาว์เท่านั้น ส่วนบุตรที่บรรลุนิติภาวะแล้ว ย่อมไม่อยู่ภายใต้อำนาจปกครองของบิดามารดาอีกต่อไป

2.1.1 กฎหมายลักษณะผัวเมีย

กฎหมายลักษณะผัวเมียเป็นกฎหมายครอบครัวฉบับแรกของประเทศไทย ตราขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) เมื่อปี พ.ศ. 1904 (วิระดา สมสวัสดิ์, 2546, หน้า 10) เนื่องจากประเทศไทยในยุคสมัยนั้นเป็นสังคมกสิกรรม จึงจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อจัดระเบียบแรงงานจากสมาชิกทุกคนในครอบครัว เมื่อผลผลิตมาจากที่ดินของสามี ผลผลิตทุกอย่างจึงถูกเก็บไว้ในบ้านของสามี นอกจากนี้ การศึกษาในสมัยนั้นนิยมทำกันในวัดซึ่งสอนโดยพระภิกษุสงฆ์ หญิงจึงไม่มีโอกาสเท่าชาย สามีจึงเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องพึ่งพาสามี ดังนั้น ในเรื่องการใช้อำนาจปกครองบุตรจึงมีแนวคิดผู้ชายเป็นใหญ่ กล่าวคือ บิดาเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองเพียงผู้เดียว (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2568, หน้า 365)

2.1.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5

ประเทศไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 อันมีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายลักษณะผัวเมีย

และให้ใช้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายดังกล่าวแทน (มาติกา วินิจสร, 2568, หน้า 21) โดยกำหนดให้บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของบิดามารดาาร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ในระยะแรก ยังมีเงื่อนไขว่า หากบิดายังมีชีวิตอยู่ให้อำนาจปกครองตกแก่บิดา แต่เพียงผู้เดียว

ต่อมา ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง ได้แก่ พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2533 พ.ศ. 2550 พ.ศ. 2551 พ.ศ. 2567 และ พ.ศ. 2568 โดยยังคงหลักการให้อำนาจปกครองเป็นของบิดามารดาาร่วมกัน และคงบทบัญญัติเกี่ยวกับการถอนอำนาจปกครองบุตรไว้ ทั้งนี้ ได้มีการยกเลิกหลักที่ให้อำนาจปกครองตกแก่บิดาแต่เพียงผู้เดียว เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง (ประสพสุข บุญเดช, 2568, หน้า 7)

2.2 แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองบุตรและการคุ้มครองสิทธิเด็ก : กฎหมายต่างประเทศ

2.2.1 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

ประมวลกฎหมายแพ่งสาธาณรัฐฝรั่งเศส มาตรา 371-1 กำหนดให้อำนาจปกครองเป็นสิทธิและหน้าที่มุ่งคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของบุตร โดยบิดามารดามีหน้าที่ต้องดูแลบุตรให้มีความปลอดภัย มีสุขภาพอนามัยที่ดี ได้รับการศึกษา และได้รับการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งนี้ รวมถึงการห้ามใช้ความรุนแรงต่อบุตรทั้งทางร่างกายและจิตใจ

อย่างไรก็ดี หากบิดามารดาละเลยต่อหน้าที่ดังกล่าว อาจต้องรับผิดชอบทางอาญา อย่างเช่น กรณีการไม่ควบคุมดูแลหรืออบรมสั่งสอนบุตรจนเป็นเหตุให้บุตรเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นการเสพ การขนส่ง การครอบครอง การเสนอหรือการจำหน่าย ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญาสาธารณรัฐฝรั่งเศส มาตรา 227-18 วรรคหนึ่ง (Katherina Boele-Woelki, & Bente Braat & Ian Curry-Sumner 2005, p. 120)

2.2.2 อังกฤษ

พระราชบัญญัติเด็ก พ.ศ. 2532 (Children Act 1989) มาตรา 3 (1) กำหนดนิยาม “อำนาจปกครองบุตร” ว่าหมายถึง สิทธิ หน้าที่ อำนาจ ความรับผิดชอบ

และอำนาจหน้าที่ที่พึงปฏิบัติตามารดามีตามกฎหมายเกี่ยวกับบุตร และทรัพย์สินของบุตร อันได้แก่ การดูแลและคุ้มครองบุตร การจัดให้ได้รับการศึกษา การเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม การกำหนดที่อยู่บุตร และการทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน ทั้งนี้ อำนาจปกครองมีขึ้นเพื่อประโยชน์และความผาสุกของบุตร มิใช่เพื่อประโยชน์ของบิดามารดา (Foster 2023, p. 8)

2.2.3 สหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์)

ประมวลกฎหมายเยาวชนแห่งรัฐยูทาห์มิได้บัญญัตินิยามของอำนาจปกครองบุตรไว้โดยชัดแจ้ง อย่างไรก็ตาม § 80-4-104 (1) แห่งประมวลกฎหมายดังกล่าวรับรองให้บิดามารดาเป็นผู้มีสิทธิและหน้าที่หลักในการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และจัดการศึกษาของบุตร รวมทั้งมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลี้ยงดูตามความเหมาะสม ทั้งนี้ สิทธิดังกล่าวมิใช่สิทธิเด็ดขาด หากแต่มีขอบเขตจำกัดภายใต้หลักสวัสดิภาพของเด็ก กล่าวคือ รัฐจะไม่แทรกแซงการใช้อำนาจปกครองของบิดามารดา เว้นแต่จะปรากฏว่าบิดามารดามีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติหน้าที่ต่ำกว่ามาตรฐานของผู้ปกครองโดยทั่วไป (Child Welfare Information Gateway, 2025)

2.2.4 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ประมวลกฎหมายแพ่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเด็ก ค.ศ. 2007 มิได้บัญญัตินิยามของอำนาจปกครองบุตรไว้โดยชัดแจ้ง อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป หมวดที่ 8 มาตรา 215 ถึงมาตรา 219 ได้กำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่และสิทธิต่อบุตร ครอบคลุมถึงการดูแลและส่งเสริมการดำรงชีวิตของบุตรในส่วนสำคัญ เช่น การอุปการะเลี้ยงดู การคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ การจัดให้ได้รับการศึกษา การอบรมสั่งสอน รวมถึงการจัดการทรัพย์สินของบุตร

นอกจากนี้ กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเด็ก ค.ศ. 2007 มาตรา 10 ยังกำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่เอาใจใส่ ดูแล และเลี้ยงดูเด็กให้มีความปลอดภัย และมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย รวมทั้งมีหน้าที่ปกป้องเด็กจากอันตราย ความรุนแรง

หรือการแสวงหาประโยชน์ในทุกรูปแบบ ตลอดจนจัดให้เด็กได้รับการดูแลด้านสุขภาพ
ขั้นพื้นฐาน และการอบรมสั่งสอนที่เหมาะสม เพื่อให้เติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว
และสังคม (Law Committee of the National Assembly of the Lao PDR, 2007, p. 5)

3. พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เกี่ยวกับการถอนอำนาจปกครองบุตร กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบ

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มาตรา 4 ได้บัญญัตินิยามของคำว่า
“การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” หมายถึง การไม่ให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน หรือพัฒนา
เด็กตามมาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดในกฎกระทรวงจนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ
ของเด็ก

ทั้งนี้ “เด็ก” ตามนิยามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว หมายถึง บุคคล
ซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส

ต่อมา ได้มีการตรา “กฎกระทรวงกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการอุปการะเลี้ยงดู
อบรมสั่งสอน และพัฒนาเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแล พ.ศ. 2549” เพื่อกำหนดแนว
ปฏิบัติเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็กให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ครอบคลุมทั้งด้าน
สุขภาพร่างกายและจิตใจ พัฒนาการตามวัย ความปลอดภัย ความสัมพันธ์ในครอบครัว
สิทธิด้านการศึกษา สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนความมั่นคงในการดำรงชีวิต
ของเด็ก

นอกจากนี้ มีนักวิชาการได้อธิบายและยกตัวอย่างลักษณะของการเลี้ยงดูโดยมิ
ชอบ ไว้ดังต่อไปนี้

การปล่อยปละละเลยทอดทิ้งเด็ก มีความหมายเดียวกันกับคำว่า “การเลี้ยงดู
โดยมิชอบ” ที่มาตรา 4 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ให้หมายความว่า การ
ไม่ให้ การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนหรือพัฒนาเด็กตามมาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดใน
กฎกระทรวง จนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจของเด็ก (สรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์,
2568)

การปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่เป็นการเลียดูโดยมิชอบ เช่น ในกรณีที่ผู้ปกครองอบรมสั่งสอนให้เด็กมีการกระทำ หรือความประพฤติที่เสี่ยงต่อการกระทำความผิด หรือสั่งสอนให้เด็กเป็นผู้กระทำความผิด ให้ประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต หรือให้คบหาสมาคมกับบุคคลที่น่าจะชักจูงเด็กไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือให้เด็กมั่วสุมกับอบายมุข หรือสิ่งผิดกฎหมาย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กองนิติการ, 2547, หน้า 59)

อนึ่ง แม้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 จะกำหนดความหมายของการเลียดูโดยมิชอบไว้แล้ว แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังมีลักษณะกว้างและเป็นนามธรรม การศึกษาในทางวิชาการจึงช่วยให้แนวคิดดังกล่าวมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยยังคงอยู่ภายใต้กรอบความหมายเดียวกัน ทั้งนี้ จากการศึกษาสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้ (DePanfilis, 2006, p. 12)

(1) การเลียดูโดยมิชอบทางด้านร่างกาย

การเลียดูโดยมิชอบทางด้านร่างกายสามารถสังเกตได้ชัดเจนกว่าประเภทอื่น ครอบคลุมทั้งกรณีการกระทำต่อร่างกายของเด็กโดยตรง (Physical abuse) และการปล่อยปละละเลยทางด้านร่างกาย (physical neglect)

การกระทำต่อร่างกายของเด็กโดยตรง หมายถึง การทารุณกรรมเด็กอันเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบิดามารดาหรือผู้ปกครองกับเด็ก (วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, 2545, หน้า 1) โดยมักเกิดจากการลงโทษที่รุนแรงเกินสมควร เช่น การเขียนตึ๋นเกิดบาดแผล ฟกช้ำ หรือการทำร้ายด้วยวิธีอื่น เช่น ชก ตะกั่ว เขย่า ใช้อาวุธ หรือกักขัง ซึ่งล้วนก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายของเด็ก

ส่วนการปล่อยปละละเลยทางด้านร่างกาย หมายถึง การไม่จัดหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเด็ก เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การศึกษา หรือการรักษาพยาบาล อันเป็นเหตุให้เด็กได้รับหรือเสี่ยงต่ออันตราย

การปล่อยปละละเลย ได้แก่ การทอดทิ้ง (abandonment) การขับไล่ออกจากบ้าน (expulsion) การส่งเด็กไปให้ผู้ดูแลเป็นระยะเวลานาน (shuttling) การละเลยด้านโภชนาการ (nutritional neglect) การละเลยด้านการรักษาพยาบาล (medical neglect) และการไม่ดูแลความปลอดภัยของเด็ก

(2) การเลี้ยงดูโดยมิชอบทางด้านจิตใจ

การเลี้ยงดูโดยมิชอบทางด้านจิตใจ (emotional neglect) เป็นการเลี้ยงดูโดยมิชอบประเภทหนึ่งซึ่งประเมินได้ยากกว่าประเภทอื่น อย่างไรก็ตาม ก็นับก่อให้เกิดผลกระทบอย่างต่อเนื่องต่อการพัฒนาการทางอารมณ์และสภาพจิตใจของเด็กในระยะยาว

ตัวอย่างพฤติการณ์ที่อาจเข้าข่าย ได้แก่ การละเลยไม่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ หรือความอบอุ่นแก่เด็ก (inadequate nurturing or affection) การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว (chronic or extreme spouse abuse) การส่งเสริมหรือเพิกเฉยต่อการที่เด็กใช้ยาเสพติดหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (permitted drug or alcohol abuse) การจำกัดหรือแยกเด็กออกจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (isolation) ตลอดจนการเฝ้าจากดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือกดทับคุณค่าในตนเองของเด็ก (verbal abuse) ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่บั่นทอนพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์ของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ

(3) การเลี้ยงดูโดยมิชอบเนื่องจากการขาดการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนที่เหมาะสม

กฎกระทรวงกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและพัฒนาเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแล พ.ศ. 2549 กำหนดให้ผู้ปกครองมีหน้าที่ดูแลและส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมของเด็ก รวมทั้งป้องกันมิให้เด็กกระทำความผิดทางอาญา (อภิญญา ช้างสีทา, 2565, หน้า 44)

การเลี้ยงดูโดยมิชอบประเภทนี้ ได้แก่ การละเลยด้านการศึกษา (educational neglect) การขาดการดูแลอย่างเหมาะสม (lack of appropriate supervision) การปล่อยให้เด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อันตราย (exposure to hazards) หรือการปล่อยให้เด็กอยู่กับผู้ดูแลที่ไม่เหมาะสม (inappropriate caregivers)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พบว่า ในหมวด 2 การปฏิบัติต่อเด็ก และหมวด 3 การสงเคราะห์เด็ก ได้บัญญัติถึง “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” ไว้ในหลายมาตรา ตั้งแต่มาตรา 25 ถึงมาตรา 39 อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้กำหนดโทษทางกฎหมายสำหรับการกระทำความผิดดังกล่าวโดยตรง แต่กำหนดเพียงให้พนักงานเจ้าหน้าที่สามารถดำเนินมาตรการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 28 ได้เท่านั้น

จากการจำแนกดังกล่าว ทำให้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูโดยมิชอบ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น มิได้มีลักษณะของหลักการเชิงนามธรรมตามที่ปรากฏในบทนิยาม “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีความจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์ระดับความรุนแรงของพฤติกรรมดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อพิจารณาว่า พฤติกรรมในระดับใด จึงอาจเป็นเหตุให้มีการถอนอำนาจปกครองบุตรได้

4. คำพิพากษาในเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตร

บทนี้มุ่งศึกษากฎหมายและคำพิพากษาเกี่ยวกับการถอนอำนาจปกครองบุตรของไทยและต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางการถอนอำนาจปกครองในกรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบให้เหมาะสมกับพฤติกรรมแห่งคดี ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากฎหมายเปรียบเทียบของประเทศต้นแบบที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองเด็กเชิงป้องกัน ได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส อังกฤษ สหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีบริบททางกฎหมายและสังคมใกล้เคียงกับราชอาณาจักรไทย

4.1 คำพิพากษา : ราชอาณาจักรไทย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 กำหนดเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรไว้ 5 กรณี ได้แก่ กรณีผู้ใช้อำนาจปกครองเป็นบุคคลไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถตามคำสั่งศาล ใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ ประพฤติชั่วร้าย ล้มละลาย หรือจัดการทรัพย์สินของผู้เยาว์โดยไม่เหมาะสม

ตัวอย่างคำพิพากษาในคดีถอนอำนาจปกครองบุตร มีดังนี้

คำสั่งศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่ คดีหมายเลขแดงที่ 370/2552

ผู้ร้องขอถอนอำนาจปกครองของนางดารณี ธรรมหมื่นยอง มารดาของผู้เยาว์ทั้งสอง เนื่องจากนางดารณีไม่เคยอุทการะเลี้ยงดูตั้งแต่ผู้เยาว์ทั้งสองคลอดจนกระทั่งปัจจุบันศาลเห็นว่า การกระทำของนางดารณีเป็นการจงใจละทิ้งผู้เยาว์ทั้งสอง ไม่อุทการะเลี้ยงดูหรือให้การศึกษาแก่ผู้เยาว์ทั้งสอง เป็นการใช้อำนาจปกครองผู้เยาว์มิชอบ สมควรถอนอำนาจปกครองของนางดารณีที่มีต่อผู้เยาว์ทั้งสอง

จากคำสั่งศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดเชียงใหม่ คดีหมายเลขแดงที่ 370/2552 จะเห็นได้ว่าศาลให้ความสำคัญกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองควบคู่ไปกับสิทธิของบิดามารดา โดยเห็นว่าการที่มารดาไม่อุทการะเลี้ยงดู ไม่ให้การศึกษา และทอดทิ้งผู้เยาว์เป็นระยะเวลานาน ถือเป็นการละเลยหน้าที่อันเป็นสาระสำคัญของการใช้อำนาจปกครองจนเข้าลักษณะเป็นการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ อันเป็นเหตุให้ศาลมีอำนาจสั่งถอนอำนาจปกครองได้

คำสั่งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า อำนาจปกครองมิใช่สิทธิเด็ดขาดของบิดามารดา แต่เป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของบุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อผู้ใช้อำนาจปกครองไม่ปฏิบัติหน้าที่ในการอุทการะเลี้ยงดูและคุ้มครองสวัสดิภาพของบุตร จนส่งผลกระทบต่อการศึกษาเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก ศาลย่อมสามารถใช้มาตรการถอนอำนาจปกครองเพื่อคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของเด็กได้

ฎ. 515/2560 การที่โจทก์ทั้งสองไม่มาดูแลเอาใจใส่ผู้เยาว์ ไม่ช่วยค่าอุทการะเลี้ยงดู และไม่มาเยี่ยมผู้เยาว์ตามสมควร ทำให้ผู้เยาว์แม้รู้ว่าโจทก์ทั้งสองเป็นบิดามารดา แต่ไม่รู้สิกว่า มีความสัมพันธ์อบอุ่นใกล้ชิด ตรงกันข้ามกลับหวาดกลัวที่จะต้องไปอาศัยอยู่กับโจทก์ทั้งสอง ยิ่งกว่านั้น การที่โจทก์ที่ 2 ใช้อำนาจหักหาญแย่งชิงตัวผู้เยาว์ ทำให้ผู้เยาว์ตกใจหวาดกลัวเครียดและวิตกกังวลจะต้องไปอยู่กับโจทก์ทั้งสอง อาการผิดปกติทางจิตใจแสดงออกให้เห็นได้ทางพฤติกรรม มีโอกาสที่จะพัฒนาไปสู่โรคทางจิตเวช จำเป็นต้อง

จัดการแก้ไขให้สภาพการใช้ชีวิตของผู้เยาว์กลับสู่สภาวะปกติ โดยให้ผู้เยาว์ได้อยู่อาศัยในที่ที่เหมาะสม การกระทำความผิดของโจทก์ทั้งสองเป็นการใช้อำนาจปกครองเกี่ยวกับตัวผู้เยาว์โดยมิชอบ แม้ญาติของผู้เยาว์หรืออัยการไม่ได้ร้องขอ ศาลมีอำนาจถอนอำนาจปกครองบางส่วนจากโจทก์ทั้งสองได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 วรรคหนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงความผาสุกของผู้เยาว์แล้ว จึงเห็นสมควรให้ถอนอำนาจปกครองของโจทก์ทั้งสอง เฉพาะที่เกี่ยวกับการกำหนดที่อยู่อาศัยของผู้เยาว์ ตามมาตรา 1567 (1) และตั้งจำเลยทั้งสองเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำหนดที่อยู่อาศัยของผู้เยาว์ ตามมาตรา 1585 วรรคหนึ่ง

จากคำพิพากษาศาลในคดีดังกล่าว เห็นได้ว่าศาลให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและจิตใจของผู้เยาว์เป็นสำคัญ โดยพิจารณาพฤติการณ์ของโจทก์ทั้งสองที่ไม่ให้การดูแลเอาใจใส่ ไม่อุปการะเลี้ยงดู และไม่สร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับผู้เยาว์ อีกทั้ง ยังมีพฤติการณ์ใช้กำลังในการแย่งชิงตัวผู้เยาว์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ของเด็กจนเกิดความหวาดกลัว ความเครียด และความวิตกกังวล อันอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางจิตใจของผู้เยาว์ในระยะยาว

กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ศาลมิได้ยึดถือเพียงสถานะความเป็นบิดามารดาในทางกฎหมายเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่แท้จริงและความผาสุกของผู้เยาว์เป็นสำคัญ เมื่อการใช้อำนาจปกครองก่อให้เกิดผลกระทบต่อสวัสดิภาพของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ ย่อมถือเป็นการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 วรรคหนึ่ง

4.2 คำพิพากษา : สาธารณรัฐฝรั่งเศส

ประมวลกฎหมายแพ่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส มาตรา 378 ถึงมาตรา 381 กำหนดเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตร ได้แก่ กรณีที่บิดาหรือมารดาถูกศาลพิพากษาว่า กระทำความผิดอาญาร้ายแรงต่อบุคคลอื่น บุตร หรือคู่สมรส หรือร่วมกระทำความผิดกับบุตรของตน ตลอดจนกรณีการล่วงละเมิดทางเพศต่อบุตร นอกจากนี้ ยังครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบิดามารดา เช่น การดื่มสุราหรือเสพยาเสพติดเป็นอาเจิน การ

ประพฤติตนในทางที่ไม่เหมาะสม การใช้ความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงการขาดความเอาใจใส่อบรมสั่งสอนบุตร หรือการเพิกเฉยต่อมาตรการช่วยเหลือทางการศึกษาที่รัฐกำหนด

ตัวอย่างคำพิพากษาในคดีถอนอำนาจปกครองบุตร มีดังนี้

คดี Court of Cassation แผนกคดีอาญา, Appeal No. 92-84.565 (1992)

คดีนี้ ศาลมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจปกครองบุตรของบิดาที่มีต่อบุตรทั้งสอง เนื่องจากบิดามีพฤติกรรมและการอบรมสั่งสอนบุตรที่ไม่เหมาะสม (notorious misconduct and a lack of necessary direction) โดยปรากฏจากสมุดทำกรบ้านของบิดาว่าบิดาได้ใช้ภาพประกอบที่ไม่เหมาะสมในการสอนตัวพยัญชนะ เช่น ภาพอวัยวะเพศ ชายภาพหน้าอกสตรี ภาพอุจระะ ตลอดจนวาดภาพกันในลักษณะผายลมและขับถ่าย นอกจากนี้ ยังมีพฤติกรรมที่บิดาใช้ปากจูบบริเวณอวัยวะของบุตรหลายครั้ง ศาลอาญาพิเคราะห์แล้วเห็นว่า การกระทำของบิดาดังกล่าวเป็นความผิดอาญา จึงพิพากษาลงโทษจำคุกเป็นเวลา 8 เดือน โดยให้รอการลงโทษไว้เป็นเวลา 3 ปี และมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจปกครองบุตรทั้งสอง ตามประมวลกฎหมายแพ่งสาธาณรัฐฝรั่งเศส มาตรา 378

จากคำพิพากษาดังกล่าว เห็นได้ว่าศาลมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจปกครองของบิดาที่มีต่อบุตรทั้งสอง อันเนื่องมาจากพฤติกรรมในการเลี้ยงดูและการอบรมสั่งสอนที่ไม่เหมาะสมอย่างร้ายแรง ซึ่งเข้าลักษณะเป็นการใช้อำนาจปกครองที่ขัดต่อสวัสดิภาพและพัฒนาการของเด็ก และเกินขอบเขตของการใช้อำนาจปกครองตามปกติ

นอกจากนี้ พฤติการณ์ของบิดาที่มีการล่วงละเมิดทางเพศต่อบุตร ย่อมเป็นการกระทำที่กระทบต่อร่างกายและจิตใจของเด็กโดยตรง และถือเป็นการใช้อำนาจปกครองในทางที่มีขอบอย่างร้ายแรง อันสะท้อนว่าอำนาจปกครองมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ในทางครอบครัวเท่านั้น แต่เป็นสถานะทางกฎหมายที่อยู่ภายใต้การกำกับและตรวจสอบของรัฐ เมื่อมีการใช้ในทางที่เป็นอันตรายต่อเด็ก ศาลย่อมมีอำนาจเพิกถอนอำนาจปกครองได้

คดี Court of Cassation คดีแพ่ง, Appeal No. 99-05.015 (2001)

คดีนี้บิดาได้กระทำการฆ่ามารดาของเด็กเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1993 และหลบหนีจนกระทั่งถูกจับกุมเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 1993 การหลบหนีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า บิดามีได้ใส่ใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุตร อีกทั้งการกระทำของบิดา ยังก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ และความปลอดภัยของบุตรโดยตรง นอกจากนี้ หากปล่อย ให้บิดาซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดดังกล่าวยังคงมีความสัมพันธ์กับบุตรต่อไป ย่อมอาจถือเป็นการกระทบกระเทือนต่อสภาพจิตใจของบุตรอย่างต่อเนื่อง ศาลจึงมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจ ปกครองบุตรของบิดา

จากคดีดังกล่าวเห็นได้ว่า ศาลมิได้พิจารณาเพียงข้อเท็จจริงที่ว่าบิดาเป็น ผู้กระทำความผิดฐานฆ่ามารดาของเด็กเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสวัสดิ ภาพ และความเป็นอยู่ของบุตรด้วย เนื่องจากการกระทำดังกล่าวส่งผลให้เด็กสูญเสีย มารดา ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก อีกทั้งการที่บิดาหลบหนีภายหลัง การกระทำความผิดยังสะท้อนให้เห็นถึงการละเลยหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อบุตร อันเป็นพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจปกครองซึ่งมุ่งคุ้มครอง และส่งเสริมสวัสดิภาพของเด็ก ดังนั้น การเพิกถอนอำนาจปกครองในคดีนี้จึงเป็นมาตรการ ทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

4.3 คำพิพากษา : อังกฤษ

กฎหมายจารีตประเพณีของอังกฤษ มีแนวคิดที่ว่าอำนาจปกครองบุตรเป็นของ บิดามารดานับแต่เวลาที่บุตรเกิด ดังนั้น บิดามารดาจึงไม่อาจสละหรือโอนอำนาจดังกล่าว ให้แก่บุคคลอื่นได้ ด้วยแนวคิดเช่นนี้ คดีที่ศาลมีคำสั่งถอนอำนาจปกครองบุตรจึงจำกัด เฉพาะกรณีที่มีข้อเท็จจริงร้ายแรง และหากไม่ถอนอำนาจปกครอง ความเสี่ยงอันตรายต่อ เด็กยังคงมีอยู่และไม่มีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าความเสี่ยงดังกล่าวอาจ ลดลงศาลอาจมีคำสั่งตามมาตรา 8 (a section 8 order) แห่งพระราชบัญญัติเด็ก ค.ศ. 1989 เพื่อจำกัดการใช้อำนาจปกครองบุตร (a prohibited steps order) โดยไม่ จำเป็นต้องถอนอำนาจปกครอง หรืออาจกำหนดให้บุคคลอื่นใช้อำนาจปกครองแทน ทั้งนี้

ในการมีคำสั่งเกี่ยวกับเด็ก ศาลต้องคำนึงถึงความผาสุกของเด็กเป็นสำคัญ และต้องเห็นว่าการมีคำสั่งดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อเด็กมากกว่าการไม่ออกคำสั่งใด ๆ ตามมาตรา 1 (1) และมาตรา 1 (5) แห่งพระราชบัญญัติเด็ก ค.ศ. 1989

ตัวอย่างคำพิพากษาในคดีถอนอำนาจปกครองบุตร มีดังนี้

คดี In the Matter of D (A Child) (2013)

คดีนี้ศาลชั้นต้นมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจปกครองบุตรของบิดา บิดาจึงยื่นอุทธรณ์ ขอให้ศาลกลับคำพิพากษา ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ในปี ค.ศ. 2009 ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกบิดาของเด็กชาย D (อายุ 9 ปี) เป็นเวลา 48 เดือน ในความผิดฐานล่วงละเมิดทางเพศ เด็กหญิงสองคนซึ่งเป็นพี่สาวร่วมมารดาเดียวกันกับเด็กชาย D ต่อมาในปี ค.ศ. 2011 บิดาได้รับการปล่อยตัว มารดาของเด็กทั้งสามจึงยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อขอให้เพิกถอนอำนาจปกครองของบิดา ศาลพิเคราะห์แล้วเห็นว่า แม้บิดาจะมีได้กระทำความผิดโดยตรงต่อเด็กชาย D แต่พฤติการณ์ดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจต่อสมาชิกในครอบครัวซึ่งรวมถึงเด็กชาย D ด้วย อันเป็นการบั่นทอนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงดูและพัฒนาการของเด็ก ศาลจึงเห็นพ้องด้วยกับคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น จึงมีคำสั่งยกอุทธรณ์

จากคดีดังกล่าว เห็นได้ว่าศาลให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพและพัฒนาการของเด็กเป็นสำคัญ โดยแม้บิดาจะมีได้กระทำความผิดโดยตรงต่อเด็กชาย D แต่การล่วงละเมิดทางเพศต่อพี่สาวร่วมมารดาของเด็กย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจและความมั่นคงของครอบครัวอันเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็ก ดังนั้น ศาลจึงเห็นว่าการคงอำนาจปกครองของบิดาไว้อย่อมไม่สอดคล้องกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก และมีคำสั่งยกอุทธรณ์ เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กเป็นสำคัญ

4.4 คำพิพากษา : สหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์)

ประมวลกฎหมายเยาวชนแห่งรัฐยูทาห์ § 80-4-301 กำหนดเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรเมื่อปรากฏพฤติการณ์ ได้แก่ การละทิ้งบุตร การทารุณกรรมบุตร

การล่วงละเมิดทางเพศ การละเลยบุตร การเป็นบิดามารดาที่ไม่เหมาะสม หรือกรณี
ที่บิดามารดาสละอำนาจปกครองบุตรโดยสมัครใจ

พฤติการณ์ที่ถือว่าเป็นบิดามารดาที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มสุรา หรือเสพยา
เสพติดเป็นอาเจิน การมีความผิดปกติทางอารรมณ์ที่ส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตร หรือการมี
ประวัติใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว เป็นต้น

ตัวอย่างคำพิพากษาในคดีถอนอำนาจปกครองบุตร มีดังนี้

คดี R.B., Appellant, v. State of Utah, Appellee (2002)

คดีนี้ บิดามีบุตรจำนวน 6 คน โดยบุตร 2 คนแรก ถูกนำส่งเข้าสถาน
สงเคราะห์เด็ก ขณะที่บุตรอีก 3 คนถัดมา บิดาได้สละอำนาจปกครองบุตรโดยสมัครใจ
(Voluntary Relinquishment of Parental Rights) นอกจากนี้ หน่วยงานคุ้มครองเด็ก
และครอบครัว (DCFS) ได้มีรายงานไม่น้อยกว่า 10 ครั้ง ระบุว่าบิดามีประวัติละเลยต่อบุตร
ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และการรักษาพยาบาล ซึ่งศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า บิดาได้แสดง
ความพยายามในการปรับปรุงพฤติการณ์ดังกล่าวแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ บุตรคนที่ 6 ซึ่งเป็น
บุตรคนสุดท้ายจึงตกอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะถูกละเลยหรือทารุณกรรมในลักษณะเดียวกัน
ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายเยาวชนแห่งรัฐยูทาห์บัญญัติให้ศาลมีอำนาจถอนอำนาจปกครอง
บุตร ในกรณีที่มีการละเลยหรือทารุณกรรม ซึ่งครอบคลุมถึงเด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะถูก
ละเลย อันเนื่องมาจากเด็กคนอื่นในครอบครัวเดียวกันเคยถูกละเลย หรือทารุณกรรมมา
ก่อน ดังนั้น ข้อเท็จจริงจึงรับฟังเป็นยุติว่าบุตรคนที่ 6 อยู่ในขอบเขตที่กฎหมายมุ่งคุ้มครอง
และเป็นเหตุอันสมควรในการพิจารณาถอนอำนาจปกครองบุตรของบิดาได้

จากคดีดังกล่าวเห็นได้ว่า ศาลให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสวัสดิภาพของ
เด็กในเชิงป้องกัน โดยพิจารณาจากพฤติการณ์ในอดีตของบิดาที่เคยละเลยบุตรหลายคน
ประกอบกับการไม่ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้บุตรคนที่ 6 ตกอยู่ใน
ภาวะเสี่ยงที่จะถูกละเลยเช่นเดียวกัน ดังนั้น ศาลจึงสามารถถอนอำนาจปกครองของบิดาได้
แม้จะยังไม่ปรากฏความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุตรคนที่ 6 โดยตรง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครอง
ประโยชน์สูงสุดและความปลอดภัยของเด็กเป็นสำคัญ

4.5 คำพิพากษา : สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กฎหมายว่าด้วยครอบครัว (ฉบับปรับปรุง) ค.ศ. 2008 และประมวลกฎหมายแพ่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกำหนดเหตุในการถอนอำนาจปกครองไว้สอดคล้องกัน กล่าวคือ หากบิดามารดาไม่ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนบุตร ใช้สิทธิในฐานะบิดามารดาเกินขอบเขต กระทำต่อบุตรอย่างโหดร้ายหรือไม่เหมาะสม ย่อมถูกศาลเพิกถอนอำนาจปกครอง และเสียสิทธิในการสืบทอดมรดกของบุตร ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตรา 617 ใดๆก็ตาม บิดามารดาที่ถูกถอนอำนาจปกครองยังคงมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรจนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะตามมาตรา 220 วรรคสาม

ตัวอย่างคำพิพากษาในคดีถอนอำนาจปกครองบุตร มีดังนี้

ศาลประชาชนแขวงจำปาสัก คดีหมายเลข 22/2020

คดีนี้ผู้ร้องซึ่งเป็นบิดาของเด็กหญิง X (นามสมมติ) อายุ 10 ปี ได้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้เพิกถอนอำนาจปกครองของนายสีหาและนางจันทะ ซึ่งเป็นบิดามารดา และขอให้แต่งตั้งผู้ร้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทน ข้อเท็จจริงปรากฏว่า บิดามารดามีพฤติกรรมติดยาเสพติด ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ไม่ได้ประกอบอาชีพ และปล่อยให้บุตรอยู่ตามลำพังเป็นประจำ ต่อมาในปี ค.ศ. 2019 เด็กหญิง X ได้มาอยู่อาศัยกับผู้ร้อง ซึ่งเป็นผู้ดูแลเด็กและรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า การให้เด็กหญิง X อยู่ในความดูแลของผู้ร้องทำให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย อีกทั้งสภาพจิตใจและผลการเรียนของเด็กดีขึ้นอย่างชัดเจน จึงถือได้ว่าบิดามารดาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ศาลจึงมีคำสั่งเพิกถอนอำนาจปกครองของบิดามารดา และแต่งตั้งผู้ร้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแต่เพียงผู้เดียว

จากคดีดังกล่าวเห็นได้ว่า ศาลให้ความสำคัญกับสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ โดยพิจารณาว่าบิดามารดามีพฤติกรรมติดยาเสพติด ใช้ความรุนแรงในครอบครัว และละเลยการดูแลบุตร จนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองได้อย่างเหมาะสม ขณะที่ผู้ร้องสามารถจัดให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อม

ที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการพัฒนาการของเด็ก ดังนั้น การเพิกถอนอำนาจปกครองของบิดามารดาและแต่งตั้งผู้ร้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทน จึงเป็นมาตรการที่มุ่งคุ้มครองประโยชน์สูงสุดของเด็กและส่งเสริมสวัสดิภาพของเด็กเป็นสำคัญ

ดังที่ปรากฏจากการศึกษาคดีตัวอย่างเห็นได้ว่า สาธารณรัฐฝรั่งเศส อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์) มีแนวทางขยายขอบเขตการคุ้มครองเด็กให้ครอบคลุมถึงกรณีที่เด็กตกอยู่ในภาวะเสี่ยงจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว โดยมีได้จำกัดเฉพาะกรณีที่ความเสียหายได้เกิดขึ้นแก่เด็กแล้ว แต่ยังให้ความสำคัญกับการป้องกันความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพของเด็กในอนาคต ขณะที่ราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเสียหาย หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่เด็กเป็นสำคัญ อันสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างเชิงแนวคิดระหว่างระบบกฎหมายที่มุ่งเน้นการป้องกันความเสี่ยงล่วงหน้า (preventive approach) กับระบบกฎหมายที่มุ่งเน้นการแทรกแซงภายหลังเมื่อปรากฏความเสียหายหรือผลกระทบต่อเด็กแล้ว

5. วิเคราะห์การถอนอำนาจปกครองบุตร กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

จากการศึกษาการถอนอำนาจปกครองบุตรกรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศพบว่ามีลักษณะทั้งที่คล้ายและแตกต่างกัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 การถอนอำนาจปกครองบุตร กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบที่กระทำต่อบุตร

จากการศึกษากฎหมายของประเทศต่าง ๆ พบว่า แม้แต่ละประเทศจะมีรูปแบบการบัญญัติกฎหมายและกลไกการบังคับใช้ที่แตกต่างกัน แต่ต่างยอมรับหลักการร่วมกันว่า บิดามารดามีหน้าที่สำคัญในการอุปการะเลี้ยงดู คุ้มครอง ดูแล และให้การศึกษากับบุตรผู้เยาว์ เพื่อให้บุตรสามารถดำรงชีวิตและพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และพฤติกรรมทางสังคม

สำหรับราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564 วรรคหนึ่ง กำหนดหน้าที่ของบิดามารดาไว้ในลักษณะกว้าง ครอบคลุมทั้งการจัดหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การรักษาพยาบาล การคุ้มครองความปลอดภัย ตลอดจนการอบรมสั่งสอนบุตรให้ประพฤติตนเป็นคนดี อย่างไรก็ตาม การตีความ “การใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ” อันเป็นเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรตามกฎหมายไทย ยังมุ่งเน้นเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะร้ายแรงและเป็นการกระทำโดยตรงต่อบุตร ทำให้กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบในลักษณะการปล่อยปละละเลยหรือขาดความเอาใจใส่ต่อพฤติกรรมของบุตร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและอนาคตของบุตร ยังไม่ปรากฏแนวทางการวินิจฉัยที่ชัดเจนเพียงพอ

ในขณะที่สาธารณรัฐฝรั่งเศส กฎหมายให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบของบิดามารดาในเชิงป้องกันมากกว่า กล่าวคือ หากบิดามารดาละเลยต่อหน้าที่ในการดูแลอบรมหรือควบคุมความประพฤติของบุตร จนส่งผลให้บุตรมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือกระทำผิดกฎหมาย นอกจากจะเป็นเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรแล้ว ในบางกรณียังอาจก่อให้เกิดความรับผิดทางอาญาได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายให้ความสำคัญต่อหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กและความรับผิดชอบเชิงสังคมของบิดามารดาอย่างชัดเจน

สำหรับอังกฤษ กำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่ต้องจัดหาสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของบุตร ดูแลคุ้มครองให้มีความปลอดภัย ตลอดจนจัดให้ได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในส่วนของหน้าที่ด้านการศึกษา หากบิดามารดาไม่จัดให้บุตรเข้ารับการศึกษ หรือไม่กำกับดูแลให้เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ พระราชบัญญัติการศึกษา ค.ศ. 1989 มาตรา 45 (1) (2) และ (3) ได้กำหนดโทษปรับไว้สำหรับการกระทำดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหน้าที่ของบิดามารดาไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นหน้าที่ตามกฎหมายที่รัฐสามารถเข้ามากำกับดูแลและบังคับใช้ได้

ในส่วนของประเทศสหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์) แม้กฎหมายจะรับรองให้บิดามารดาเป็นผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบหลักในการเลี้ยงดู อบรม และให้การศึกษาแก่บุตรตามความเหมาะสม แต่สิทธิดังกล่าวมิใช่สิทธิที่ปราศจากขอบเขต หากบิดามารดา

เป็นบิดามารดาที่ไม่เหมาะสม (unfit parent) เช่น กระทำทารุณกรรม ละเลย หรือทำให้บุตรตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อสวัสดิภาพ การกระทำดังกล่าวอาจนำไปสู่การถอนอำนาจปกครองบุตรซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถเข้ามาแทรกแซงการใช้อำนาจปกครองของบิดามารดาได้ เมื่อการใช้อำนาจดังกล่าวกระทบต่อสวัสดิภาพและประโยชน์สูงสุดของเด็ก

ส่วนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แม้กฎหมายจะกำหนดหน้าที่ของบิดามารดาในลักษณะใกล้เคียงกับประเทศไทย โดยเน้นการเลี้ยงดู การศึกษา และการอบรมสั่งสอนบุตร แต่ยังไม่ปรากฏบทบัญญัติที่กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาต่อการละเลยหน้าที่ดังกล่าวอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายยังคงให้ความสำคัญกับมาตรการทางแพ่งเป็นหลักในการควบคุมความประพฤติของบิดามารดา

ดังนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกฎหมายของแต่ละประเทศ จะเห็นได้ว่าหลักการสำคัญร่วมกัน คือ การให้ความสำคัญต่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก (best interests of the child) และการกำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่เชิงรุกในการดูแลบุตร มิใช่เพียงหลีกเลี่ยง การกระทำอันเป็นอันตรายต่อเด็กเท่านั้น ทั้งนี้ หลายประเทศได้ขยายขอบเขตความรับผิดชอบของบิดามารดาให้ครอบคลุมถึงกรณีการละเลยหรือขาดความเอาใจใส่ที่อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและอนาคตของเด็ก ซึ่งเป็นแนวทางที่กฎหมายไทยอาจนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาเกณฑ์การพิจารณาการถอนอำนาจปกครองบุตรให้สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิเด็กในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

5.2 การถอนอำนาจปกครองบุตร กรณีการเลี้ยงดูโดยมิชอบที่เกิดจากผู้ใช้อำนาจปกครองประพฤติชั่วร้าย

จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมของบิดามารดาที่มีลักษณะเป็นการประพฤติชั่วร้าย แม้มิได้กระทำต่อบุตรโดยตรง แต่เป็นผลจากพฤติกรรมส่วนตัวของผู้ใช้อำนาจปกครอง ย่อมสะท้อนถึงการขาดความเหมาะสมในการทำหน้าที่ปกครองบุตร โดยพฤติกรรมดังกล่าวหมายถึงการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีหรือไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งต้องพิจารณาตามมาตรฐานของวิญญูชน ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสามารถเทียบเคียงได้กับเหตุหย่า

ในการณีกุศลสมรสประพัตชั่ว ซึ่งแม้มิใช่ความผิดอาญาโดยตรง แต่หากเป็นพฤติกรรมที่กระทบต่อความสงบสุขของครอบครัว เช่น การใช้ความรุนแรง การดื่มสุราจนก่อความเดือดร้อน หรือการติดยาเสพติด หรือการเล่นการพนันจนกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวก็อาจถือเป็นข้อบ่งชี้ถึงผลกระทบต่อบุตรทั้งทางร่างกายและจิตใจได้

ในการณิของราชอาณาจักรไทย การกระทำของบิดามารดาที่อาจเข้าข่ายประพัตชั่ว เช่น การเป็นผู้ค้ายาเสพติด การเกี่ยวข้องกับการค้าประเวณี การติดสุรา หรือการใช้สารเสพติด จนไม่สามารถควบคุมตนเองได้เป็นประจำ อาจถูกพิจารณาเป็นเหตุแห่งการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบได้ อย่างไรก็ตาม การพิจารณาในทางปฏิบัติยังต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวมีความเสี่ยงหรือก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต หรือศีลธรรมของบุตรอย่างมีนัยสำคัญ มิใช่เพียงพฤติกรรมส่วนตัวโดยลำพัง

ในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ศาลมีอำนาจเพิกถอนอำนาจปกครองบุตรจากพฤติกรรมส่วนตัวของบิดามารดาที่ส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพของเด็กได้โดยตรง เช่น การติดสุรา หรือยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง การใช้ความรุนแรงในครอบครัว หรือการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม ซึ่งทำให้บุตรอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตราย ทั้งนี้ ต้องปรากฏข้อเท็จจริงอย่างชัดเจนว่าพฤติกรรมดังกล่าวกระทบต่อสวัสดิภาพ สุขภาพ หรือศีลธรรมของบุตร

ในการณิอังกฤษ แนวคำพิพากษาศาลสะท้อนให้เห็นว่าศาลให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของบุตรเป็นหลัก โดยพิจารณาว่าพฤติกรรมของบิดามารดาที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลในครอบครัว หรือสร้างสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการเลี้ยงดูบุตรสามารถเป็นเหตุแห่งการถอนอำนาจปกครองบุตรได้ แม้บุตรอาจมิได้เป็นผู้ถูกระทำโดยตรงก็ตาม เช่น คดีที่บิดามีการกระทำความผิดร้ายแรงภายในครอบครัว ซึ่งศาลเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวกระทบต่อสวัสดิภาพและความมั่นคงทางจิตใจของบุตรอย่างมีนัยสำคัญ

ขณะที่สหรัฐอเมริกา (มลรัฐยูทาห์) ได้พัฒนาแนวคิดทางกฎหมายที่เป็นการกำหนดเกณฑ์เชิงโครงสร้างมากขึ้น โดยประมวลกฎหมายเยาวชนแห่งรัฐยูทาห์ § 80-1-102 (1) (ii) ได้ขยายความหมายของการทารุณกรรมบุตรให้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมของ

บิดามารดาที่มีได้กระทำต่อบุตรโดยตรง แต่เป็นพฤติกรรมร้ายแรง เช่น การฆ่าบุคคลในครอบครัวไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือประมาท รวมถึงกรณีที่อยู่ระหว่างการสอบสวน หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เกณฑ์ความเสี่ยงในการประเมินความเหมาะสมของผู้ใช้อำนาจปกครอง

สำหรับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กฎหมายคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเด็ก ค.ศ. 2007 กำหนดให้บิดามารดามีหน้าที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรและกฎหมายว่าด้วยครอบครัว (ฉบับปรับปรุง) ค.ศ. 2008 ห้ามมิให้บิดามารดามีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อบุตร ซึ่งแม้บทบัญญัติดังกล่าวจะไม่ได้กำหนดผลทางกฎหมายอย่างชัดเจนในรูปของการถอนอำนาจปกครองบุตรโดยตรง แต่สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยประกอบการวินิจฉัยของศาลในการพิจารณาความเหมาะสมของผู้ใช้อำนาจปกครองได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เกณฑ์การพิจารณาเกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบมิได้จำกัดอยู่เพียงการกระทำต่อบุตรโดยตรง แต่ได้พัฒนาไปสู่การพิจารณาพฤติกรรมส่วนตัวของบิดามารดาในฐานะปัจจัยที่อาจส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพและพัฒนาการของบุตร อย่างเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดการคุ้มครองเด็กเชิงป้องกัน (preventive child protection) ที่มุ่งลดความเสี่ยงตั้งแต่ต้นเหตุมากกว่ารอให้เกิดความเสียหายแล้วจึงเข้ามา แก้ไขภายหลัง

6. บทส่งท้าย

วัยเด็กเป็นรากฐานสำคัญของชีวิต โดยประสบการณ์จากการเลี้ยงดูย่อมส่งผลต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จึงจำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมตามหลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (the best interests of the child) ซึ่งเป็นหลักสากลตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989

เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 จะเห็นได้ว่าการตีความของศาลไทยเกี่ยวกับการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบยังคงจำกัดอยู่เฉพาะกรณีที่มีพฤติกรรมร้ายแรงเป็นสำคัญ ขณะที่พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ได้กำหนดแนวคิด “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” ไว้อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมหลายมิติอัน

เกี่ยวเนื่องกับสวัสดิภาพและพัฒนาการของเด็ก อย่างไรก็ตาม กฎหมายทั้งสองฉบับยังขาดกลไกเชื่อมโยงในการบังคับใช้ รวมถึงไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการจำแนกระดับความรุนแรงของการเลี้ยงดูโดยมิชอบอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างแยกส่วนและขาดเอกภาพในการคุ้มครองสิทธิและประโยชน์สูงสุดของเด็ก

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1) ควรกำหนดให้การเลี้ยงดูโดยมิชอบแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับไม่ร้ายแรงและระดับร้ายแรง โดยการเลี้ยงดูโดยมิชอบในระดับไม่ร้ายแรงหมายถึงพฤติกรรมที่ยังสามารถแก้ไขหรือฟื้นฟูได้ ส่วนการเลี้ยงดูโดยมิชอบในระดับร้ายแรงหมายถึงพฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สูงสุดของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ และอาจเป็นเหตุให้มีการถอนอำนาจปกครองบุตรได้

2) ควรแก้ไขบทนิยาม “การเลี้ยงดูโดยมิชอบ” ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 โดยกำหนดให้บทนิยามแบ่งออกเป็น 2 วรรค ได้แก่ การเลี้ยงดูโดยมิชอบในระดับไม่ร้ายแรงกำหนดไว้ในวรรคหนึ่ง และการเลี้ยงดูโดยมิชอบในระดับร้ายแรงกำหนดไว้ในวรรคสอง เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการจำแนกระดับความร้ายแรงและแนวทางการบังคับใช้กฎหมาย

3) ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 1582 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยกำหนดให้การเลี้ยงดูโดยมิชอบในระดับร้ายแรงถือเป็นกรณีหนึ่งของการใช้อำนาจปกครองโดยมิชอบ เพื่อให้การถอนอำนาจปกครองบุตรสอดคล้องกับหลักความจำเป็นหลักความได้สัดส่วน และไม่กระทบต่อสิทธิของบิดามารดาเกินสมควร

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กองนิติการ. (2547). คำอธิบายพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546. เทพเพ็ญวานิชย์.
- ประสพสุข บุญเดช. (2568). คำอธิบายกฎหมายครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 27). สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2568). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 15). วิญญูชน.
- มาติกา วินิจสร. (2568). กฎหมายลักษณะครอบครัว. วิญญูชน.
- วิระดา สมสวัสดิ์. (2546). กฎหมายครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 2). คบไฟ.
- สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์. (2568). พ.ร.บ. คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ที่ควรรู้. <https://crcfthailand.org/wp-content/uploads/2010/10/child-rights-law-thailand-02-10-2020.pdf>
- สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์. (2553). หลักเกณฑ์ว่าด้วยหัวหน้าครอบครัว (pater familias) ตามหลักกฎหมายโรมัน. สุรศักดิ์ มณีศร (บรรณาธิการ) ครอบครัวงานบริหาร อาจารย์ไพโรจน์ รวมข้อเขียนที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 60 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 22.
- วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. (2545). การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเยาวชนและครอบครัว : เพื่อตอบสนองการคุ้มครองเด็ก เยาวชนและครอบครัว. องค์การยูนิเซฟ ประจำประเทศไทย.
- อภิญญา ช้างสีทา. (2565). การใช้เด็กให้กระทำความผิดอาญาโดยการดลใจ : ศึกษากรณีผู้ใช้อำนาจปกครอง.[วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.

- Child Welfare Information Gateway. (2025). *Ground for involuntary termination of parental rights – Utah*. <https://www.childwelfare.gov/resources/grounds-involuntary-termination-parental-rights-utah/>
- Diane DePanfilis. (2006). *Child Neglect: A Guide for Prevention, Assessment, and Intervention*. U.S. Department of Health and Human Services.
- Foster, D. (2023). *Parental responsibility in England and Wales*. House of Common Library.
- Katherina Boele-Woelki, Bente Braat and Ian Curry-Sumner. (2005). *European Family Law in Action Volume III: Parental Responsibilities*. Antwerp – Oxford: Intersentia.
- Law Committee of the National Assembly of the Lao PDR. (2007). *Law on the protection of the rights and interests of children*. Vientiane.